

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA

Centar za ekonomska istraživanja

**GLOBALIZACIJA I
IZOLACIONIZAM**

BEOGRAD, 2017

Uredivački odbor:

dr Veselin Vukotić
dr Danilo Šuković
dr Mirjana Rašević
dr Zoran Lutovac
dr Vladimir Goati

Izdaje:

Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka

Za izdavača:

dr Goran Bašić

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Štampa:

**Razvojno-istraživački centar Grafičkog inženjerstva,
Tehnološko-metalurškog fakulteta, Karnegijeva 4, Beograd**

Tiraž:

200 primeraka

ISBN: 978-86-7093-170-1

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

316.32(082)
316.42(082)

GLOBALIZACIJA i izolacionizam / [uredivački odbor
Veselin Vukotić ...[et al.]]. - Beograd : Centar za ekonomska
istraživanja Instituta društvenih nauka, 2017 (Beograd : RIC
grafičkog inženjerstva Tehnološko-metalurškog fakulteta). -
454 str. ; 25 cm

"Zbornik radova 'Globalizacija i izolacionizam' je dvadeset
sedmi u dugoj tradiciji održavanja naučnih skupova i
izdavanja zbornika radova koje organizuje Centar za
istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu."

-- Predgovor. - Tiraž 200. - Str. 7: Predgovor / Danilo
Šuković. -

Napomene i bibliografske reference uz radove. - Bibliografija
uz svaki rad.

- Abstracts.

ISBN 978-86-7093-170-1

a) Глобализација - Зборници b) Друштвене промене -
Зборници

COBISS.SR-ID 234512396

© 2017. Institut društvenih nauka - Centar za ekonomska istraživanja

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, presnimavan ili prenošen bilo kojim sredstvom, elektronskim, mehaničkim, za kopiranje ili na bilo koji drugi način, bez prethodne saglasnosti izdavača.

KUDA IDE SVET? ANALIZA DRUŠTVENO-POLITIČKIH PROCESA KOJI OPREDELJUJU GLOBALNA ZBIVANJA NA POČETKU 21. VEKA¹

Apstrakt

Rad predstavlja stratešku analizu globalnih zbivanja na početku 21. veka koja može biti korisna nacionalnim vladama i međunarodnim organizacijama. U radu se dubinskom multidisciplinarnom metodom koja u sebi sintetiše filozofiju istorije, sociologiju politike i teoriju međunarodnih odnosa proučavaju tzv. procesi dugog trajanja kako bi se pokušale predvideti opšte tendencije globalnih zbivanja u vremenu u kojem živimo. U tom smislu rad predstavlja ozbiljnu stratešku analizu koja detektuje dominantne društvene, političke i međunarodne tendencije koje opredeljuju vreme u kojem živimo i koja može poslužiti donosiocima odluka za formiranje javnih politika na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.

Ključne reči: analiza, globalna zbivanja, politička mehanika, dijalektika, procesi dugog trajanja, kraj istorije, akceleracija istorije, međunarodni poredak, 21. vek

Abstract

The paper represents the strategic analysis of global events at the beginning of the 21st century, that may be useful for the national governments and international organizations. The paper deals with multidisciplinary method which in itself synthesizes the philosophy of history, sociology of politics and theory of international relations, in attempt to study the processes of long duration, in order to try to predict the general trend of global events in time which we live in. In this sense, the work is a serious strategic analysis that detects the dominant social, political and international trends that determine our time and which can serve to the decision makers in defining public policies at the national, regional and international level.

Key words: analysis, global events, political mechanics, dialectic, processes of long duration, the end of history, the acceleration of history, international order, the 21st Century

UVOD

Svet se, pred našim očima, pri kraju druge decenije 21. veka, menja kao nikada od vremena završetka Drugog svetskog rata, a posve je moguće da će promene kojima prisustvujemo biti značajnije čak i od procesa dugog trajanja koji su bili inicirani Francuskom revolucijom. Jednostavno govoreći, moguće je da smo savremenici i da prisustvujemo najznačajnijim globalnim promenama još od vremena Francuske revolucije, što za „običnog“ čoveka koji živi u vrtlogu globalnih nestabilnosti može biti nesvakidašnji izvor zabrinutosti u pogledu sopstvene

* viši naučni saradnik, Institut društvenih nauka

¹ Rad je deo istraživanja na projektu: III 47010 „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija – multidisciplinarni pristup“ koji je finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

budućnosti, ali što za naučnika koji se bavi analizom društvenih procesa može biti poseban izazov da nesvakidašnje procese kojima prisustvuje kao svedok epohe realistično i kreativno rastumači. Stoga će rad pred nama pre svega predstavljati analizu društvenih procesa koji obeležavaju doba u kome živimo, te će ta analiza pokušati da iznese tumačenje prošlih i predviđanje budućih procesa koji oblikuju konture sveta u kojem živimo, a osnovni zadatak koji autor ove analize postavlja sam pred sebe, kako bi ona uopšte bila upotrebljiva onima koji će se njome koristiti, jeste da ona u isti mah bude i realistična i kreativna, kako bi zadovoljila dva osnovna kriterijuma koje mora da zadovolji svaka analiza.

Prvi od njih je da analiza korespondira sa stvarnošću i da se u njoj opiše ono *što se stvarno dešava*, a ne ono što bi autor analize ili neka druga zainteresovana strana *voleli da se dešava*. U ovome smislu stojimo na metodološkom stanovištu koje smo izneli u našim prethodnim radovima da je u društvenim naukama, ukoliko su preduzeta istraživanja obavljena na temeljan, ozbiljan i posvećen način, moguće u značajnom (iako ne i apsolutnom) stepenu postići objektivnost², pri čemu se posao naučnika koji se bavi proučavanjem društvenih procesa, jednim svojim delom, poklapa sa poslom analitičara. Termin "analitičar" je izašao na loš glas jer se njime, ne samo u našoj sredini već i globalno, „kite“ raznorazni ljudi, kojima najčešće nedostaju kredibilne akademske kvalifikacije kao i institucionalna vezanost za neki analitički centar, bez obzira da li se radi o nekom uglednom institutu, fakultetu/univerzitetu ili nekoj drugoj instituciji koja svoje analitičke uvide garantuje profesionalnom selekcijom svojih saradnika i njihovom umreženošću u šire istraživačke mreže, bez čega u savremenom svetu ne može biti pouzdanih i kredibilnih analiza. No, i pored negativnih konotacija koje termin „analitičar“ povremeno dobija usled čitave vojske poluprofesionalaca koji se njime služe, možemo reći da u svetu koji je usled dinamičnih promena gotovo neće biti potrebnije struke od trezvenih i realnih analitičara koji su sposobni da realistično analiziraju i predvide društvene procese, kako bi se na njih optimalno i pravovremeno reagovalo. Tako je bilo i tako će biti uvek kada svet bude u previranjima, te su upravo stoga ozbiljne države (danas i korporacije i ostali nedržavni subjekti) uvek vodile računa da izgrade pouzdanu analitičku mrežu vrhunskih institucija (instituta, fakulteta, analitičkih centara) koje bi im isporučivale upotrebljive i realističke analitičke uvide koji će korespondirati sa stvarnošću. Stoga i ovaj rad, budući da je njegov autor zaposlen na naučnom institutu koji ima bogatu i respektabilnu tradiciju, nema drugu ambiciju nego da bude realistična i trezvena analiza procesa koji obeležavaju svet u kome živimo, a koja donosi odluka na različitim nivoima (nacionalnom, regionalnom, međunarodnom) može poslužiti za pravilnu orijentaciju u tom svetu i optimalne odluke kako bi se opisanim društvenim procesima uspešno upravljalo ili kako se makar ne bi bilo njihova žrtva.

Ukoliko je prvi kriterijum koji mora da ispuni svaka analiza *realističnost*, odnosno korespondiranje sa stvarnošću, drugi kriterijum koji ona mora da ispuni je *kreativnost*, odnosno uvođenje u objašnjenja društvenih procesa novih i kreativnih analitičkih oruđa uz pomoć kojih se društveni procesi mogu objasniti *u principu*, a ne samo *u pojedinostima*. U ovom smislu će se posao naučnika koji se bavi proučavanjem društvenih procesa razlikovati od posla pukog analitičara, te će to zapravo biti *posao naučnika* u punom smislu te reči. U ovom smislu će talentovani naučnici koji će proučavati različite društvene pojave, bez obzira kojem vremenu i podneblju će pripadati, biti više od pukih analitičara, već će se raditi o kreativnim stvaraocima koji će biti radi da za složene i haotične pojave pronađu logična i jednostavna objašnjenja koja će biti univerzalna, u smislu da će se na njih u budućnosti moći osloniti svi oni koji će takođe proučavati slične pojave. Ovo će, na primer, biti slučaj kako sa jednim od osnivača drevne vojne

² N. Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državnštva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd, 2016, str. 12/13.

nauke poput Sung Cua³ tako i sa osnivačem moderne političke nauke poput Makijavelija⁴, kao i sa svim ostalim naučnicima koji će proučavati društvene procese, a koji će uz pažljivo posmatranje empirijskih društvenih pojava pokušati da proniknu u ono što je u njima opšte i što je kao takvo podložno ponavljanju i uz pomoć čega se ne mogu opisati samo postojeći i prošli slučajevi, već uz pomoć čega se sa izvesnim stepenom verovatnoće mogu predvideti i budući slučajevi.

U tom smislu će i ova analiza, bez naivne pretenzije da osmišljava nove naučne paradigme, ali koristeći one stare koje je vreme potvrdilo, koristiti specifično analitičko oruđe koje smo u našim prethodnim radovima nazvali *dijalektikom političke mehanike*.⁵ U prvom delu ovoga rada ćemo reći nekoliko reči o ovom analitičkom oruđu koje smo koristili u našim dosadašnjim istraživanjima, a koje se u prognozi društvenih dešavanja pokazalo kao veoma plodno, što ćemo prikazati u kratkoj retrospektivi. Potom ćemo u drugom delu rada pokušati da uz pomoć ovog analitičkog oruđa opišemo aktuelne društveno-političke procese koji opredeljuju globalna zbivanja, kao i da iznesemo prognozu mogućih budućih zbivanja. Konačno, u zaključnim napomenama rada ćemo eksplicirati ono što smo u aktuelnim društveno-političkim procesima koji opredeljuju globalna zbivanja prepoznali kao ključno, odnosno kao osobinu specifičnog *Zeitgeist*-a usled koga obitavamo, kako bi potvrdili ili demantovali tezu sa početka ovog uvoda i samoga rada da se svet, pred našim očima, pri kraju druge decenije 21. veka, menja kao nikada od vremena završetka Drugog svetskog rata i da je posve moguće da će promene kojima prisustvujemo biti značajnije čak i od procesa dugog trajanja koji su bili inicirani Francuskom revolucijom.

KONCEPT DIJALEKTIKE POLITIČKE MEHANIKE KAO ANALITIČKO ORUĐE I DINAMIKA SVETA NAKON DRUGOG SVETSKOG RATA

Koncept dijalektike političke mehanike koji u ovom radu, kao i u prethodnim našim istraživanjima, koristimo kao analitičko oruđe će zapravo predstavljati modifikovanu dijalektičku metodu, koja je na rđav glas izašla sa vulgarnom verzijom marksističkog istorijskog materijalizma, dok je u radovima njenih modernih „očeva osnivača“ i „nastavljača“ poput Hegela i (izvornoga) Marksa bila veoma temeljno promišljena. Svođenje njihovih osnovnih postavki (posebno Hegelovih) u format korisnog prognostičkog analitičkog oruđa, uz nadopunjavanje hegelijanskih postavki postavkama Karla Šmita smo izložili u radovima u kojima smo opširno opisali šta podrazumevamo pod *dijalektikom političke mehanike*⁶, dok ćemo ovde veoma koncizno izložiti tek osnovne obrise koncepta političke mehanike i njene dijalektike i ukazati na korisnost ovog koncepta u analizi društvenih događanja.

Naime, koncept političke mehanike posmatra društveno i političko polje kao polje sila koje međusobno deluju jedna na drugu po principu akcije/reakcije, gde akcija i reakcija nisu ništa drugo do hegelijanska teza i antiteza koje svoju rezultantu, odnosno svoj konačni vektor dobijaju u polodotvornoj sintezi unutar koje se teza i antiteza ne potiru, već unutar koje se meša ono što je istorijski/društveno/politički vitalno unutar jednog i drugog pola, te se tako

³ Sung Cu, *Umeće ratovanja*, Mono i Manjana, Beograd, 2009.

⁴ N. Makijaveli, *Vladalac*, Rad, Beograd, 1999.

⁵ N. Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državnštva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, 2016, str. 49-80, N. Cvetičanin, „Politička mehanika i njena dijalektika – u susret jednoj novoj teoriji politike“, *Theoria*, godište LVII, no 1, str. 63-85.

⁶ *Ibid.*

stvara novi, treći, pol. Rečeno jezikom prirodne nauke po čijem obrascu smo promišljali ovu metodu, iz dva međusobno suprotstavljena kretanja i njihovog sudara, nastaje novo kretanje, koje uskoro i samo dobija svoju negaciju (odnosno svoju „antitezu“), odnosno svoju reakciju, te se tako niz sudara nastavlja, usled čega društveno/političko polje nikada ne miruje i permanentno „pulsira“, što se u njemu empirijski manifestuje kao borba različitih društvenih i političkih grupa. Intenzitet sudara između različitih društvenih i političkih grupa unutar društvenog/političkog polja će zavisi od toga koliko su ti sudari pacifikovani političko-pravnim institucionalnim modelima koji će odgovarati društvu unutar kojega se ti sudari odvijaju i koji će zadovoljavati potrebe tog društva. Ukoliko jedno društvo ima političko-pravne institucionalne modele koji mu manje odgovaraju utoliko će sudari između različitih društveno-političkih grupa unutar njega biti žešći i grublji, a ukoliko ono pronađe političko-pravne institucionalne modele koji zadovoljavaju njegove potrebe u funkcionalnom smislu ti sudari će biti slabiji, te će čak imati i jednu konstruktivnu crtu.

U knjizi u kojoj smo temeljno izložili princip političke mehanike i njene dijalektike⁷ smo takođe postavili tezu da su *državnici* i njima sapripadajuće *državničke elite*, oni retki pojedinci i one retke društvene grupe koje imaju talenat i sposobnost da obave optimalnu analitiku pozicije jednog društva i stanja oko njega i u njemu, i da, potom, pronađu optimalne političko-pravne institucionalne obrasce koji mu odgovaraju i koji zadovoljavaju njegove osnovne potrebe za bezbednošću i ekonomsko-socijalnom zbrinutošću.⁸ Jednostavno govoreći, državnici i njima sapripadajuće državničke elite će biti oni talentovani „politički mehaničari“ koji će imati znanja i sposobnosti da „naviju“ ili „programiraju“ jedno društvo kako bi ono uspešno funkcionisalo i to će znalački činiti sagledavajući šire istorijske i globalne kontekste koji će opredeljavati društveno/političko polje u njihovom vremenu, bivajući u isti mah i tvorcima međunarodnih poredaka osređenog vremena. Stoga će istorija modernog sveta biti istorija značajnih državnika i njima sapripadajućih državničkih elita koji su u datim istorijskim okolnostima činili ono što je bilo nužno činiti, saobražavajući se dinamičnoj, dijalektičkoj, strukturi političke stvarnosti, unutar koje će se permanentno boriti neka istorijska teza i neka istorijska antiteza, izmirujući se konačno u nekoj sintezi, usled čega će značajni državnici biti pre svega „sintetičari“ koji će umeti da dobro pročitaju sopstveno vreme i da pronađu ono što mu je potrebno, odnosno da znalački u postojećem društvenom materijalu pronađu potrebne sastojke za njegovo balansiranje.

U knjizi koja je usledila nakon bazične knjige u kojoj smo opširno izložili princip dijalektike političke mehanike ne samo kao analitičko, već i kao praktično oruđe i podvukli vezu između ovoga „oruđa“ i veštine državnništva, smo prešli na konkretno tumačenje novije evropske istorije uz pomoć ovog analitičkog oruđa, ne bismo li uz pomoć njega pokušali da objasnimo njene prelomne tačke kao što su revolucije, ratovi i značajne reforme koje su oblikovale svet u kojem živimo danas.⁹ Ovo oblikovanje nije bilo bez svoje unutrašnje „logike“ te se, po mišljenju autora ovog i prethodno citiranih radova, ono samo na prvi korak može učiniti haotično, te pokušaj da se prozre ova logika nije samo pokušaj da se rastumači prošlost (što smo uradili u pomenute dve knjige), već i pokušaj da se predvidi budućnost (što smo delimično uradili u drugoj knjizi i što nastavljamo u ovom radu).

⁷ N. Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državnništva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, 2016, str. 49-80

⁸ *Ibid.*, str. 143-149, 201-237, 253-269.

⁹ N. Cvetičanin, *Državnništvo modernog doba*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd, 2016.

Naime, *bazični konflikt*¹⁰ koji opredeljuje modernu evropsku istoriju je konflikt između konzervativne reakcije (konzervativne istorijske teze) i revolucionarne akcije (revolucionarne antiteze) koje se od početka evropskog Novog veka bore kroz niz religijskih, naučnih i, konačno, političkih revolucija. Biće to borba *Crvenog i crnog* da parafraziramo Stendala¹¹, odnosno borba Revolucije i Kontrarevolucije, čije će najznačajnije epizode - koje smo u našoj prethodnoj knjizi opisali sa pozicije analitičkog posmatranja političko-ideoloških i institucionalnih promena koje su proistekle iz ove borbe - biti Francuska revolucija, uspon i pad Napoleona, restauracija Svete alijanse, Bizmarkovo ujedinjenje Nemačke, a iz ove borbe i njenih mutiranih oblika će indirektno proizaći i dva svetska rata.¹²

Svetski sistem pronalazi svoju ravnotežu tek nakon Drugog svetskog rata kada se kroz niz političkih, diplomatskih i ekonomskih sporazuma i aranžmana među najznačajnijim svetskim silama pronalaze načini da se pacifikuju konflikti koji su besneli Evropom i svetom u 18, 19, i prvoj polovini 20. veka i kada se dele sfere uticaja. Nakon Drugog svetskog rata se, bez obzira da li se radi o zapadnoj državi blagostanja (*Welfare state*) ili real-socijalističkom sistemu koji je bio dominantan u istočnom delu Evrope i sveta pronalazi način da politika upravlja ekonomskim procesima kako se oni ne bi oteli kontroli i izazvali nove konflikte (kako među velikim silama, tako i unutar različitih država u vidu klasnih konflikata) što se pokazuje kao srećno rešenje u pogledu ravnoteže, stabilnosti i razvoja. Pedesete i šezdesete godine 20. veka, uz manje incidente, prolaze u gotovo idiličnoj hladnoratovskoj ravnoteži među svetskim blokovima, kao i u klasnom konsenzusu koji je bio uspostavljan unutar različitih društava, a srećno vreme „svetske države blagostanja“ uspostavljene nakon Drugog svetskog rata, podeljene u liberalno-demokratski i socijalistički blok, će najbolje biti oličeno u čuvenim rečima tadašnjeg britanskog premijera Harolda Makmilana „da većini naših ljudi nikada nije bilo tako dobro.“¹³

„Svetska država blagostanja“, uspostavljena nakon Drugog svetskog rata, koja će u svojoj zapadnoj liberalno-demokratskoj i istočnoj socijalističkoj varijanti biti na snazi nekoliko decenija, do kraja šezdesetih godina 20. veka, predstavlja vrhunac političke Moderne, odnosno potpun trijumf svih njenih socijalnih konstruktivizama i političko-ekonomskih inženjeringa, koji su na istorijsku scenu stupili u sam osvit Novog veka, kada nastaje moderno političko polje i moderne političke ideologije.¹⁴ Ovo će verovatno biti najsrećnije vreme koje su Evropa i svet imali u mnogo vekova, vreme u kojem će razvoj i socijalna prava najširih slojeva stanovništva u različitim državama ići ruku pod ruku, uz munjevit napredak standarda ljudi na svim tačkama globusa, koji će u isti mah napredovati i u stepenu obrazovanosti, kao i u pristupu „blagodatima“ savremene civilizacije. Biće ovo jedan od retkih momenata kada će savremena tehnička civilizacija raditi za najveći broj ljudi, ne pokazujući još uvek svoje nus-produkte, te će ovo biti vreme kada su se sve prethodne revolucije, ratovi i kolosalne reforme svetskog poretka činile smislenim kao bolne porođajne muke ovog velikog trijumfa vaskolikog političko-ekonomskog modernizma. Naivnost i „nepodnošljiva lakoća postojanja“ koje će obležiti ovaj period će biti posebno vidljive u transformaciji kulturoloških obrazaca i u definitivnom prelasku od

¹⁰ U središtu principa dijalektike političke mehanike, kao što smo objasnili u prethodnim radovima, uvek stoji neki bazični konflikt (teze i antiteze, akcije i reakcije) koji u različitim vremenima poprima različite empirijske oblike. N. Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državnštva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, 2016, str. 57-60, 66-76.

¹¹ Stendal, *Crveno i crno*, Narodna knjiga, Beograd, 1960.

¹² N. Cvetičanin, *Državnštvo modernog doba*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, 2016, str. 59-81, 99-232.

¹³ Citirano prema: Nicholas Timmins, *The Five Giants, A Biography of the Welfare State*, Harper Collins Publishers, London, 1995, str. 177.

¹⁴ N. Cvetičanin, *Državnštvo modernog doba*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, 2016, str. 49-76, 233-275.

tradicionalne ka popularnoj kulturi, izraženoj u mnoštvu njenih obrazaca, a možda će najznakovitija biti transformacija medijskih obrazaca kao veliki simbol tzv. pop-civilizacije koja se upravo stvarala i koja je za sebe počela da veruje da će biti večna.

Veliko finale i istovremeni kraj ovog procesa će biti dešavanja iz 1968. godine, kada će kroz „plišanu šezdesetosmašku revoluciju“ politička Moderna karikirati samu sebe izmeštajući se iz realnog političkog polja, oko kojeg su se vrtile i Američka, i Francuska, i Ruska (sovjetska) revolucija, u čistu utopiju, što će biti svojevrsna samoironizacija ideje revolucije.¹⁵ U dešavanjima iz 1968. godine, usled još uvek dobrodržeće države blagostanja, nosioci protesnih kretanja će naivno tražiti, narodski rečeno, „hleba preko pogače“, gubeći uskoro i to što su imali.

Nakon 1968. godine država blagostanja biva dekonstruisana sa dva kraja. Prvi od njih će biti transformacija klasične socijaldemokratije koja se nekoć prvenstveno bavila socijalnim pravima građana, u specijalizovane (postmoderne) socijalne pokrete (tzv. nove društvene pokrete) koji su se bavili ekološkom, antinuklearnom ili rodno-ravnopravnom tematikom.¹⁶ Drugi kraj će biti proces urušavanja države blagostanja od strane tzv. neoliberalne desnice koja je polako stupala na istorijsku scenu, a koja će zameniti dotadašnju „desnicu blagostanja“ koja je preko svojih kolosalnih „državnika blagostanja“ (Čerčil, De Gol, Makmilan, Adenauer, itd.) učestvovala u konstituciji države blagostanja nakon Drugog svetskog rata. Sledstveno tome i socijaldemokratija će se uskoro, već načeta s leva „novim društvenim pokretima“, pomaknuti s druge strane „udesno“, ka liberalnijim suvoparno-pragmatičnim politikama, što će biti simbolično vidljivo u „padu“ Vilija Branta i usponu Helmuta Šmita u nemačkoj socijaldemokratiji. Svet će biti zreo da umesto nekadašnjeg *konsenzusa blagostanja* koji je bio na snazi od kraja Drugog svetskog rata do kraja šezdesetih godina 20. veka bude uspostavljen novi *neoliberalni konsenzus*, koji će nakon kratkog interregnuma u sedamdesetim godinama 20. veka kada će država blagostanja odumirati, a nove liberalne politike korak po korak napredovati, biti konačno uspostavljen u osamdesetim godinama 20. veka sa državicima poput Margaret Tačer, Ronalda Regana i Helmuta Kola.

Umesto predašnjih „konzervativaca blagostanja“ na istorijsku scenu u punom kapacitetu stupaju pomenuti liberalni konzervativci, koji ne samo da neće biti spremni da održe klasni „konsenzus blagostanja“ unutar sopstvenih društava, već neće biti spremni da održe ni hladnoratovsku ravnotežu i globalni balans sa istočnim blokom, kao što je, na primer, činio Šarl de Gol, već će krenuti u novu trku u naoružanju ne bi li ekonomski iscrpili istočni blok, što im konačno polazi za rukom, usled čega, između ostalog, „pobeduju“ u hladnom ratu.

Kraj hladnog rata simbolički predstavlja „pad berlinskog zida“ potkraj 1989. godine i potonje urušavanje čitavog istočnog socijalističkog bloka. Nakon pada berlinskog zida će se u momentu učiniti da je trijumf liberalnih politika i novog (neo)liberalnog poretka konačan i bespovratan, usled čega će liberalni teoretičari požuriti da slavodobitno proglase „kraj istorije“.¹⁷ I zaista će se oku površnog i naivnog posmatrača na momenat učiniti da je trijumf liberalizma kao ideologije konačan i bespovratan, jer će liberalizam uspeti da u sebe apsorbuje i konzervativizam, sa prethodno pomenutim liberalno-konzervativnim državicima poput Tačerove i Regana, ali i socijaldemokratiju praveći od nje novu, mutiranu ideologiju tzv. „trećeg puta“ koju će prihvatiti „levičari novog milenijuma“ poput Bila Klinton i Tonija Blera. Tako ćemo umesto nekadašnje „desnice blagostanja“ koja je, sa Čerčilom, De Golom, Makmilanom i

¹⁵ N. Cvetićanin, „Šezdesetosmaši, novi društveni pokreti i potiranje klasične podele na levicu i desnicu u postmodernom dobu“, Nacionalni interes, br. 2/2011, str. 243-260.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ F. Fukujama, Kraj istorije i poslednji čovek, CID, Podgorica, 1997.

Adenauerom bila socijalno odgovorna i nekadašnje „levice blagostanja“ koja je bila socijalno odgovorna po svojoj definiciji, a koje su zajedno uspostavile „konsenzus blagostanja“ i konstituisale posleratnu državu blagostanja, sada imati „novu“ neoliberalnu desnicu i „novu“ (neo)liberalnu levicu koje će uspostaviti „novi“ neoliberalni konsenzus, za koji su mislile da će biti trajan i bespovratan.

No, istorija nije tako mislila.

KRAJ LIBERALNOG „KRAJA ISTORIJE“, POVRATAK ISTORIJE I NOVA-STARA DINAMIKA SVETA U 21. VEKU

Istorija je, po nekoj višnjoj promisli, poput šarenog karusela koji se stalno i neprestano vrti. Mnoge ideologije su mislile da mogu taj karusel zaustaviti i konačno ovladati istorijom, pa nije zameriti ni globalnom liberalizmu što je tako mislio. Međutim, ozbiljni autori koji su mnogo više od pukih *ad hoc* ideologa kao Fukujama¹⁸, poput, na primer Kisindžera, su oduvek znali da istorija nije ništa više do šaroliki karusel, čiji se kraj ne može ni naslutiti, a kamoli jasno sagledati.¹⁹ Autori poput Kisindžera, koji su u isti mah i vrhunski akademski istraživači nesvakidašnjeg obrazovanja i praktične diplomate, su stalno iznova pozivali samozadovoljni i trijumfalistički liberalni poredak na umerenost i opreznost, kao i na mogućnost novih globalnih promena i konstitucija i, usled toga, na nužnost novih globalnih ravnoteža u novom-starom multipolarnom svetu.²⁰

Ukoliko su konzervativci poput Kisindžera, vraćajući se tradicionalnim postavkama meternihovske multipolarne diplomatije, koja je pre dvadesetovekovne hladnoratovske ravnoteže konstituisala u 19. veku drugi najdugoročniji noviji svetski mir u poretku Svete alijanse, učinili Fukujamine „liberalne“ teze trivijalnim, jednako će to učiniti i neomarksistički autori poput Valerštajna, potpuno eksplicitno zastupajući tezu da je dijalektika istorije još uvek živa i da se istorija nastavlja dinamičnim tokom, s onu stranu nekog njenog proklamovanog tobožnjeg liberalnog kraja.²¹

Konzervativci i neomarksisti će se zapravo razumeti onako kako su se nekoć razumeli stari vojnici hladnoga rata koji su jedni prema drugima gajili poštovanje, upravo zato jer jedni prema drugima nisu gajili iluzije, koje su skloni da gaje neoliberali/neokonzervativci fukujaminskog profila, iz čega uvek proizlazi nastojanje da se svet prilagodi sopstvenim iluzijama, iz čega opet proizlaze tzv. „pravedni ratovi“, koji i za konzervativce staroga kova poput Kisindžera i za (neo)marksiste poput Valerštajna nisu ništa više od dimne zavese realnih geopolitičkih interesa. Zapravo, još od vremena kada je revolucionarni Marks preuzeo dijalektičku metodu od jednog nepatvorenog konzervativca kao što je bio Hegel sledbenici ove dve škole će, za razliku od neistoričnih liberala (biće i istoričnih liberala poput Kanta ili Tokvila), zajednički raspolagati istim realnostima istorije, predlažući tek različite recepte njihovog razrešenja – konzervativci

¹⁸ Nakon svoje prvobitne teze o "kraju istorije" Frensis Fukujama je napisao niz „pokajničkih“ radova u kojima je pokušavao da nadogradi i relativizuje svoju prvobitnu tezu, što je tek odraz samosvesti da je promašio i specifičan pokušaj kontrole (akademske) štete

¹⁹ O Kisindžerovoj filozofiji istorije u studiji Tomasa Noera; Noer, Thomas J., *Henry Kissinger's Philosophy of History*, Online Edition https://isistatic.org/journal-archive/ma/19_02/noer.pdf

²⁰ Jeffrey Goldberg, "World Chaos and World Order: Conversations with Henry Kissinger", *The Atlantic* (magazine), Online Edition, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/11/kissinger-order-and-chaos/506876/>

²¹ Immanuel Wallerstein, *Geopolitics and Geoculture, Essays on the changing world-system*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

ravnotežnu diplomatiju, „podelu sfera uticaja“ i sintezu dijalektičkih protivrečnosti istorije, a marksisti revolucionarnu „preraspodelu uticaja“.

I autor ovoga rada je u svojim prethodnim radovima i analizama koje su se bavile globalnom situacijom na početku 21. veka upozoravao, u vreme kada su svetske krize koje su se danas širom sveta rasplamsale u punoj snazi bile tek na vidiku, da će do njih pre ili kasnije doći u eksplicitnoj formi, jer se u globalnom poretku mogu uočiti ozbiljne pukotine.

U obimnoj monografskoj studiji *Epoha s one strane leve i desnice* autor ovoga rada je upozorio na opasnu i vidljivu „pukotinu“ unutar svetskog sistema, pogotovo u njegovoj zapadnoj hemisferi – jaz između razvijenog globalnog centra i odbačenih ekstremizovanih ideoloških margina tzv. ekstremne leve i ekstremne desnice²², koje su se upravo u našem vremenu potpuno probudile o čemu najbolje svedoče nesvakidašnje dobri rezultati koje su predstavnici krajnje leve i krajnje desnice postigli na upravo održanim francuskim predsedničkim izborima. Ovaj fenomen je autor ovoga rada najavljavao u pomenutoj studiji još pre desetak godina, upozoravajući da su zbog postojeće krize u socijalnoj bazi, vremena munjevitog ekonomskog rasta neumitno prošla, te da će neminovno doći vreme kada će umesto ekonomskog rasta glavna briga svetskog sistema biti balansiranje ekonomskih, socijalnih i bezbednosnih kriza koje su neumitno imale nastupiti. Ovo se potvrdilo najpre sa izbijanjem globalne finansijske krize iz 2007/2008. godine koja je upravo koincidirala sa izlaskom pomenute studije u kojoj su slične nestabilnosti najavljene, doduše ne na ekonomski, već na sociološki način, da bi ova kriza prerasla u Veliku recesiju sa kraja prve i početka druge decenije 21. veka, potpuno potvrđujući nalaze autora ovog i prethodnih radova da unutar svetskog sistema postoji „pukotina“, koja će neminovno imati svoje socijalne posledice vidljive na globalnom nivou. U pomenutoj studiji je najavljen uspon u zapadnom svetu tzv. populističkih politika koje će se, usled vidljivih demokratskih deficita koje je napravio formalni liberalni sistem, umesto na formalne procedure liberalne demokratije oslanjati na referendumsku mobilizaciju birača pretpostavljajući kategoriju legitimiteta kategoriji legaliteta²³, što se takođe potpuno obistinjuje u našim danima sa pojavom niza globalnih, regionalnih i lokalnih lidera kao što su Donald Tramp, britanski brexitovci, Viktor Orban, Marin le Pen, Redžep Tajip Erdogan, itd.

Takođe autor ovoga rada je u svojim prethodnim istraživanjima obavljenim početkom druge decenije 21. veka najavljavao i neke druge globalne fenomene i nastojao da ponudi za njih odgovarajuća naučna objašnjenja. Jedan od takvih fenomena je uspon Kine i njeno neumitno svrstavanje u red svetskih super-sila, što je autor ovoga rada predvideo i opisao u posebnom naučnom radu.²⁴

Konačno, u dve upravo sveže objavljene monografske studije²⁵ autor ovoga rada je na kisindžerovskom tragu tzv. *Realpolitik* (realne politike) opisao fenomen državnštva, za koji se koliko do juče činilo da je antikvarni fenomen prošlih vremena usled toga što se činilo da su upravljanje i na globalnom i na nacionalnim nivoima preuzele anonimne tehnokratske elite, koje, međutim, mogu da nesmetano upravljaju u stabilnim vremenima, dok se u vremenima

²² N. Cvetičanin, *Epoha s one strane leve i desnice*, Službeni Glasnik-Institut društvenih nauka, Beograd, 2008. str. 469-590.

²³ Ibid, str. 611-613.

²⁴ N. Cvetičanin, „Uspom kineskoga zmaja“ u Balkan i Eu, zbornik radova, IDN-Centar za ekonomska istraživanja, Beograd, 2011, str. 89-102.

²⁵ N. Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državnštva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, 2016, N. Cvetičanin, *Državnštvo modernog doba*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, 2016.

„povratka istorije“ realno može očekivati revitalizacija fenomena državnštva, odnosno povratak državnika i njima sapripadajućih državičkih elita na svetsku scenu, koji će biti prinuđeni da traže rešenja i nove ravnoteže za svet koji je u previranju.

Naime, veštinu državnštva kao kreativno *političko delanje* možemo razlikovati od prozaičnog tehokratskog *političkog delovanja* koristeći misao Karla Majnhajma da „*delanje* počinje tek tamo gde počinje još neracionalizovan manevarski prostor, gde situacije koje *nisu* regulisane gone na odlučivanje.“²⁶ Budući da je svet u naše vreme sve više svet u „kojem situacije koje nisu regulisane gone na odlučivanje“ možemo predvideti da će u njemu ponovo, i na globalnom i na nacionalnim nivoima doći do pojave državnika i njima sapripadajućih državičkih elita (neki od njih već postoje na svetskoj sceni) koje će morati da donose *odluke* - ako se radi o globalnim liderima - o održivoj konstituciji svetskog sistema na različitim nivoima kako svet ne bi upao u haos, kao i o - ako se radi o nacionalnim liderima - optimalnim smerovima nacionalnih politika, kako se nacionalne države ograničenog uticaja ne bi nasukale u vremenima previranja među velikim svetskim silama.

U tom smislu državnik će biti onaj koji, uz pomoć sapripadajućih državičkih elita, donosi *odluku*, odnosno onaj koji *odlučuje* „u situacijama koje nisu regulisane“ i čije odluke usmeravaju političke procese, a veoma često i šire društvene procese dugog trajanja, za razliku od prozaičnog (tehokratskog) političara koji jednostavno nastoji da pliva i da se održi u zadatom racionalizovanom političkom prostoru, koji stvaraju upravo državnici svojim kreativnim aktima. Otuda se u jednoj često ponavljanoj izreci o državicima koja podvlači distinkciju između državnika i prozaičnog političara kaže da državnik misli na naredne generacije, dok političar misli na naredne izbore. Budući da sve više živimo u svetu u kojem je, usled nesvakidašnjih globalnih događaja koji svet jučerašnjice zamenjuju svetom sutrašnjice, sve manje dovoljno da se misli isključivo o narednim izborima i u kome će morati da se valjano razmisli o strateškim odlukama koje će opredeljivati globalni, kao i nacionalne kontekste, naprosto će biti neophodni ljudi koji te odluke mogu pripremiti i doneti (bez obzira da li su eksplicitni državnici ili nadareni analitičari) što označava povratak politike u njeno „čvrsto agregatno stanje“ u kojem je ona bila u najvećem periodu istorije čovečanstva.

Ukoliko je politika u iluziji liberalnog „kraja istorije“ u prethodnih nekoliko decenija bila u nevidljivoj „gasovitom agregatnom stanju“ maskirana iza niza tehokratskih procedura ona se sa povratkom istorije, kojem u prve dve decenije 21. veka prisustvujemo, ponovo vraća u svoje „čvrsto agregatno stanje“ u kojem će bezbednosna i strateška pitanja dominirati nad onim proceduralnim i tehničkim. Danas, pri kraju druge decenije 21. veka, obzirom na nesvakidašnje globalne događaje kojima prisustvujemo, će biti potpuno jasno da je politika baš kao i nekoć u prošlosti pre svega proces donošenja odluka, koje se ne mogu redukovati na tehokratsko odlučivanje primereno preduzećima i koje je nemoguće prepustiti automatima, kompjuterima i anonimnim tehokratskim strukturama, već gde i danas, kao i u prošlosti, i pored svih ekspertskih uvida, značajnu ulogu igra lični autoritet baziran na praktičnom političkom iskustvu, odnosno praktičnoj razboritosti, odnosno upravo onome što smo u pomenutim studijama nazvali veštinom državnštva.

Ukoliko je država blagostanja iz pedesetih i šezdesetih godina 20. veka bila vrhunac političkog modernizma i vrhunac onih procesa dugog trajanja započetih sa Francuskom revolucijom, možemo reći da sa njenom propašću, istorija počinje da teče unazad. Neoliberalizam osamdesetih i devedesetih godina 20. veka je svojevrsni novi-stari povratak starom *laissez faire* liberalizmu 18. i 19. veka u njegovoj nešto modifikovanoj varijanti, kao što i

²⁶ K. Majnhajm, *Ideologija i utopija*, Beograd, 1968, str. 90.

protekcijom čijoj najavi upravo prisustvujemo nakon procesa započetim Bregzitom i nakon inauguracije nove američke predsedničke administracije Donalda Trampa može predstavljati svojevrsni povratak merkantilizmu 16. i 17. veka. Možemo zapravo reći da se upravo u našem vremenu, u trenutku dok ovo pišemo, *kapitalizam vratio kući*, odnosno da je krenuo da se vraća u onu tačku u koju je krenuo u svoju globalnu ekspanziju i ostaje tek da se vidi da li će ovaj novi-stari protekcijom-merkantilizam izazvati značajnije sukobe među državama, kao i u vreme njegovog konstituisanja u ranoj Moderni, ili će novi održivi međunarodni poredak za 21. vek nastati bez značajnijih globalnih sukoba.

Možemo, konačno, reći da se trenutno, krajem druge decenije 21. veka, zatvara krug Moderne i njenih pratećih društvenih procesa, te da trenutni globalni društveni procesi teku u obrnutom smeru u odnosu na onaj smer koji je iniciran Francuskom revolucijom, te da prisustvujemo obnovi mnogih pred-modernih političko-ekonomskih figura u novom post-modernom kontekstu. To se ne potvrđuje samo povratkom britanskih ostrva u formu samoodrživog kraljevstva nakon Bregzita, povratkom neformalnog carističkog sistema u Rusiji, a donekle i u Kini, kao i povratkom „sultanata“ u Turskoj nakon ustavnih promena koje je inicirao Erdogan, već se to potvrđuje i međusobnim odnosima među glavnim svetskim silama (SAD, Rusija, Kina) koji danas potpuno podsećaju na odnose velikih carstava iz prošlosti, istina uz razliku veće međuzavisnosti danas nego što je to bio slučaj ranije.

Sve ovo izgleda da predstavlja kraj prosvetiteljskog sna iniciranog Francuskom revolucijom i pobedu onog modela politike i diplomatije o kojem je pisao Kisindžer, pišući u svojoj harvardskoj doktorskoj disertaciji²⁷ o princu Meternihu koji je nekoć u sistemu Svete alijanse obnovio konzervativni diplomatski poredak ravnoteže među tradicionalnim carstvima, koji je važio pre Francuske revolucije.

No, moramo da budemo oprezni i da se suzdržimo od prenatrpanog suđenja, što već i nije primereno radu ovog formata. Od prenatrpanog suđenja moramo da se suzdržimo i usled činjenice da se trenutno, po svemu sudeći, na globalnom nivou bore dve elite – konzervativna i liberalna, pri čemu je teško sa potpunom sigurnošću tvrditi koja će od te dve elite u ovoj borbi pobediti, te je posve moguće da opet, kao i ranije, dođe do nekih sinteza među ovim elitama (Kisindžer i uopšte diplomate njegovog profila su u prošlosti, a mogli bi i u budućnosti, ponovo biti nosioci ovakvih „sinteza“) usled kojih bi trenutno suprostavljeni polovi svetske elite podelili interese i sfere uticaja. No, sama činjenica borbe dve globalne elite – one konzervativne i one liberalne - bez obzira na ishod te borbe, potvrđuje tezu koju smo zastupali od početka rada i koju smo eksplicirali uz pomoć analitičkog oruđa koje smo nazvali dijalektikom političke mehanike – da u političkom polju u svakom vremenu imamo jedan dominantan *bazični konflikt* koji ga opredeljuje, odnosno da svako vreme ima svoje snage akcije i svoje snage reakcije. Pri čemu je u našem vremenu konzervativna elita koja nastupa, na primer, sa Trampom i bregzitovcima zapravo revolucionarna i na poziciji snaga akcije, dok je liberalna elita trenutno na poziciji snaga reakcije jer je čuvar „starog poretka“, uspostavljenog nakon pada Berlinskog zida.

Bilo kako bilo, sudbina našeg evropskog kontinenta i njegove panevropske političko-ekonomske tvorevine - Evropske unije – je u novim procesima interesantna, jer se Evropska unija nalazi upravo između snaga akcije i snaga reakcije našeg vremena, kako prema spolja, tako i unutar evropskih društava, unutar kojih se sada potpuno eksplicitno bore konzervativni i liberalni element, što se najbolje vidi iz upravo održanih francuskih predsedničkih izbora. Ukoliko međunarodni poredak bude išao u pravcu restauracije konzervativnog poretka

²⁷ H. Kisindžer, „Obnovljeni svet: Metternich, Kastlereagh i problemi mira 1812-1822“, Matica Hrvatska, Zagreb, 1976.

ravnoteže među velikim silama, Evropska unija koja je ekonomski, ali ne i bezbednosni gigant (pogotovo nakon Bregzita), bi morala da u takvom novom poretku pronade svoje ravnotežno mesto što će svakako biti lakše ukoliko tri dominantne globalne super-sile (SAD, Rusija, Kina) uspostave mirnu globalnu koegzistenciju, kao i ukoliko dominantne regionalne sile na obodu Evropskog kontinenta, poput Turske, budu zainteresovane za mirnu koegzistenciju sa EU, konačno i ukoliko sama situacija unutar evropskih društava u odnosima između liberalnog i konzervativnog elementa ne bude poremećena. No, ukoliko tri dominantne globalne super-sile ne uspostave miroljubivu koegzistenciju (pri čemu su u evropskom kontekstu posebno važni odnosi SAD i Rusije koji još od vremena hladnog rata utiču na Evropu kao neka vrsta „starije braće“) kao i ukoliko regionalne sile na obodu Evrope, poput Turske, ne budu raspoložene za partnerstvo sa EU već krenu u konfrontaciju, i tek ukoliko konflikti unutar samih evropskih društava između liberalnog i konzervativnog elementa eskaliraju, onda će Evropska unija biti pred teškim zadatkom redefinisanja svoje pozicije i svojih institucija.

ZAKLJUČNE NAPOMENE

U vremenu u kojem živimo istorija uzima nesvakidašnju i nepredvidivu akceleraciju i događaji za koje smo do juče mislili da se ne mogu desiti, dešavaju se danas jedan za drugim, bezobrazno izazivajući postojeće stereotipe.

U ovom smislu je prethodna 2016. godina, bogatstvom svojih nesvakidašnjih globalnih događaja, bila „prelomna“, odnosno jedna od onih „istorijskih“ godina koje se ne dešavaju često i koje su zapravo svojevrsno istorijsko „raskršće“. U pomenutoj 2016. godini se u razmaku od nekoliko meseci desilo nekoliko vanrednih političkih događaja, koji se kao takvi nisu desili u prethodnih nekoliko decenija.

Prvi od njih je referendum na kojem je većina britanskih građana odlučila da njihova zemlja napusti Evropsku uniju, takozvani Bregzit, što je, bez bilo kakve sumnje, najvažnija geopolitička promena još od vremena pada Berlinskog zida, ponovnog ujedinjenja Nemačke i disolucije SSSR-a.

Drugi događaj je nasilni teroristički napad u Nici u kojem je stradao trocifren broj ljudi (85 smrtno, 303 teže ili lakše ranjeno), koji će tokom prošle i ove godine biti praćen i drugim, manjim, sporadičnim nasilnim terorističkim napadima širom Evrope, za koje će sve skupa biti teško pouzdano utvrditi motive i tvrditi da su isključivo politički motivisani, ali koji će, bez obzira da li su proizvod nekog strateškog uma ili tek pojedinačne fanatične religioznosti njihovih izvršilaca, govoriti da je Evropa, u momentu dok ovo pišemo, postala eksperes lonac pod pritiskom.

Treći događaj je pokušaj neuspelog vojnog puča u Turskoj, važnoj regionalnoj sili koja stoji na razmeđu Evrope i Bliskog Istoka, te će u ovom događaju posebno biti važno što će ovo biti prvi vojni puč protiv civilnih vlasti koji u Turskoj, u prethodnih sto godina, od vremena Kemala Ataturka, nije uspeo. Prva vidljiva posledica neuspeha ovog puča će biti učvršćivanje režima Redžepa Tajipa Erdogana, što će konačno ove 2017. godine rezultirati ustavnim promenama u kojima će nestati nekadašnja turska modernistička (kemalistička) sekularna republika, dok će se poroditi nova-stara tradicionalna turska islamska država sa Erdoganom kao nekom vrstom „postmodernog sultana“.

Četvrti i sigurno najvažniji u nizu prethodnih događaja iz „prelomne“ 2016. godine je pobjeda Donalda Trampa na izborima za predsednika SAD-a u novembru 2016. godine, što može označiti početak ideološke rekonfiguracije SAD-a kao globalne super-sile, u smislu njenog smanjenog spoljnopolitičkog angažmana i povećane usredsređenosti na unutrašnje ekonomske probleme (mada ovo nije u potpunosti izvesno, jer se unutar SAD, kao i drugde

širog sveta bore dve globalne elite, konzervativna i liberalna, a već smo rekli da je nezahvalno unapred prognozirati konačan ishod te borbe). No, ovo može označiti i rekonfiguraciju odnosa između glavnih svetskih super-sila (SAD, Rusija, Kina) i početak traganja za održivim i balansiranim međunarodnim poretom za 21. vek u novom multipolarnom svetu koji sada već potpuno izvesno nastaje pred našim očima, budući da se spoljna politika Donalda Trampa, po do sada dostupnim informacijama, vraća na bilateralnu metodu direktne komunikacije između glavnih svetskih igrača, umesto da se oslanja na glomazne diplomatske multilaterale, kao što su činile prethodne američke administracije (opet ponavljamo da se o dugoročnoj održivosti ovakve Trampove politike ne može trenutno suditi, no ona predstavlja jednu trenutnu neospornu tendenciju).

Površno je misliti da su prethodni događaji iskrslili pred nama niotkuda i da nisu proizvod dugotrajnijih procesa koje je autor ovoga rada pokušao da opiše ukratko u ovom, a posebno u prethodnim radovima koje smo prethodno citirali.

Pomenuti događaji i uopšte sve ono što se dešavalo u prethodnih nekoliko godina sa rasplamsavanjem kriznih žarišta širom sveta, posebno na Bliskom Istoku, posebno u Siriji, gde se koliko do juče vodio jedan „mali svetski rat“ (za koji se danas čini da ipak jenjava i ide ka svom razrešenju putem dogovora velikih sila), govore da su omanuli svi koji su govorili da smo sa padom Berlinskog zida izašli iz „kratkog“ i nemirnog dvadesetog veka koji je trajao od Prvog svetskog rata (1914-1918.) pa do pada Berlinskog zida i ponovnog ujedinjenja Nemačke (1989-1990.) i ušli u mirni 21. vek. Ovakvu periodizaciju su izrekli i liberalni teoretičari poput Fukujame svojom pomenutom tezom o „kraju istorije“²⁸ koju smo u prethodnom toku ovoga rada dekonstruisali, ali i reformistički orijentisani marksistički teoretičari koji su odustali od dubinskih dijalektičkih analiza, poput britanskog istoričara Erika Hobsbauma, koji su takođe smatrali da je padom Berlinskog zida završeno „doba ekstrema“ kako su zvali „kratki“ dvadeseti vek.²⁹ Ovi teoretičari su manje-više tvrdili da je nakon „dugog“ devetnaestog veka, koji je trajao od Francuske revolucije (1789. godine) do Prvog svetskog rata (1914-1918. godine), usledio „kratki“ dvadeseti vek, koji je trajao od Prvog svetskog rata sve do pada Berlinskog zida i „pada“ komunizma (od 1914/18. godine do 1989/90. godine), a koji bio nemiran, nakon čega će, konačno, uslediti mirnija vremena spokojnijeg 21. veka.

No, obzirom na najnovije događaje koje smo pomenuli, a koji su se posebno nizali u prethodnoj, ali i ovoj godini, očigledno je da su pomenuti teoretičari pogrešili u svojoj percepciji prošlosti, a samim tim i budućnosti. Možda najveća greška njihove analize, pored toga što su prenebregnuli nastavak dijalektičkih napetosti istorije koje i dalje postoje (ono što smo mi u ovom i u prethodnim radovima nazvali dijalektikom političke mehanike), je u tome što su suviše pažnje posvetili Evropi i tzv. Zapadnom svetu, obraćajući doduše pažnju na Kinu i Rusiju, ali nedovoljno, koje će u međuvremenu izrasti u respektabilne globalne sile. Štaviše, premalo su pažnje posvetili analizi uticaja geografije na svetska zbivanja, da ne koristimo nepopularan termin geopolitike, usled čega im je promakla činjenica da je najveće kopno na svetu evroazijski kontinent, a da je Evropa (evropski kontinent) tek poluostrvo tog kontinenta. Opadanje moći Evrope (i kao političke zajednice i kao kontinenta) vidljivo u nekoliko vanrednih globalnih događaja koje smo prethodno pomenuli sada ne samo da ubrzava istoriju već i sve glasnije ukazuje na činjenicu da je evropski kontinent poluostrvo onog evroazijskog, što nam omogućuje da prepostavimo da je u toku proces „nećkanja istorije“ na koju stranu će se nagnuti, pri čemu ona može ostati na staroj „evropskoj strani“ na kojoj je bila u prethodnih nekoliko

²⁸ F. Fukujama, *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica, 1997.

²⁹ E. Hobsbaum, *Doba ekstrema*, Dereta, Beograd, 2004.

vekova (šireći se tek preko Atlantskog okeana), no ona može zaokrenuti i ka „evroazijskoj strani“, pomerajući svoje središte na Istok.

O ovome će biti nemoguće suditi iz našeg vremena sa potpunom izvesnošću i ovo će zavisići od globalnih događaja koji su pred nama, koji su nedostupni trenutnom saznanju i analizi. No, prosta činjenica trenutka će biti da će uticaj Evrope i čitave Zapadne političke hemisfere u svetu u kojem živimo, nakon događaja koje smo pomenuli, biti slabiji, iako još uvek dovoljno jak da bi se u ovom momentu moglo eksplicitno govoriti o definitivnom seljenju istorije na Istok, što je greška koju su upravo u suprotnom smeru, sa krajem hladnog rata, počinili oni koji su smatrali da je tada definitivno i bespovratno trijumfovao Zapad. Za razliku od ovakvih trivijalnih „proroštava“ koja smatraju da u istorijskoj utakmici može biti apsolutnog pobednika (upravo su to, kao što smo rekli, po okončanju hladnog rata mislili američki neoliberali i neokonzervativci poput Fukujame, kao da, kao što je davno utvrdio Hegel³⁰, svako ispunjenje nije istovremeno i početak disolucije, čega je u svojim analizama svestan, recimo, Kisindžer) mi ne mislimo da je trenutno u toku proces „propasti Zapada“ i „trijumf Istoka“, već tek rekonfiguracija svetskog poretka i početak tzv. *vremena triju sila* (SAD, Rusija, Kina) koje će, svaka sa sopstvenim saveznicima, poput nekadašnjih tradicionalnih carstava, upravljati sferama svog uticaja, pošto ovakve sfere prethodno budu podeljene, što je proces za koji mislimo da je upravo u toku.

Stoga mislimo da se, politički gledano, dvadeseti vek uopšte nije završio, kao što su mislili pomenuti teoretičari, već da on uveliko „politički“ još traje, jer on predstavlja, kao što smo ranije obrazložili, poslednju epizodu političke Moderne, koja upravo sada otkucava i nakon koje bi se istorija i kapitalizam kao njen moderni pokretač mogli vratiti „kući“, odnosno u onu tačku sa koje su i krenuli u ekspanziju. Stoga će se dvadeseti vek, po našem mišljenju, „politički“ završiti tek kada konture novog ravnotežnog međunarodnog poretka 21. veka koji će verovatno biti konzervativan na meternihovsko-kisindžerovski način, tzv. poretka *triju sila* kako smo ga mi nazvali i za koji mislimo da će pre ili kasnije nastupiti, budu stabilne, što sada nije slučaj, jer je novi međunarodni poredak tek u nastajanju, sa svim pratećim turbulencijama. Sa „produženim dvadesetim vekom“ i njegovom poslednjom epizodom kojoj upravo prisustvujemo će se konačno završiti i epoha evropske i svetske Moderne, nakon koje bi mogao nastupiti „predmoderni“ spokoj ili nespokoj, odnosno spokoj ili nespokoj sličan onome koji je postojao u predmodernom dobu, zavisno od toga kakve će odnose dominantna „carstva“ 21. veka uspostaviti među sobom.

Prvu epizodu dvadesetog veka je predstavljao Prvi svetski rat, drugu Drugi svetski rat, njegovu treću epizodu je predstavljao Hladni rat, a njegov kraj i poslednja epizoda definitivno neće biti pad Berlinskog zida kao što su smatrali Fukujama i Hobsbaum. Nasuprot njima mislimo da njegovu poslednju epizodu živimo upravo danas kada istorija ponovo ubrzava, te ova poslednja epizoda po našem mišljenju ne mora biti nužno hiper-violentna kao prve dve (Prvi i Drugi svetski rat) već ona može biti izbalansirana i pretežno ravnotežna kao ona treća (Hladni rat), zaustavljajući se u nekom održivom kisindžerovskom ekvilibrijumu, nakon kojeg će se konačno roditi održivi međunarodni poredak za 21. vek.

Jednostavno govoreći, dvadeseti vek će se u političkom smislu završiti tek onda kada nakon trenutno vidljivih i sve većih globalnih nestabilnosti i protivrečnosti, nasleđenih upravo iz same protivrečne „nuklearne“ strukture 20. veka i čitave „nuklearne“ strukture Moderne, nastane neki održiv međunarodni poredak za 21. vek, oko kojeg će se složiti tri trenutno vodeće globalne super-sile (SAD, Rusija, Kina). Još jednostavnije govoreći, dvadeseti vek, a sa njime možda i čitava moderna epoha, će se u političkom smislu završiti tek kada iz trenutnih haotičnih

³⁰ G. W. F. Hegel, *Filozofija povijesti*, Naprijed, Zagreb, 1966.

međunarodnih odnosa, oličenih pre svega u haotičnoj situaciji u Siriji koja podseća na svetske ratove 20. veka u mikro-formi, nastane neki novi međunarodni ekvilibrijum koji će biti dugoročno održiv i iza kojeg će se početi nazirati stabilan globalni poredak za 21. vek.

Možemo pretpostaviti, poučeni ranijim istorijskim iskustvima koja smo izložili u našim prethodnim radovima³¹, da će novi-stari ekvilibrijum globalnog poretka biti proizvod delovanja novih-starih državnika koji - ili već postoje na svetskoj sceni - ili će se na njoj nužno javiti - potaknuti najnovijim ubrzanjem istorije koje smo opisali u prethodnim redovima, budući da će anonimne birokratske strukture sve teže upravljati „neracionalizovanim političkim prostorom, gde situacije koje *nisu* regulisane gone na odlučivanje“³² koji danas, kao i ranije u istoriji, traži stvaralačke političke ličnosti. Ovih stvaralačkih političkih ličnosti je već danas, na globalnoj sceni, više nego pre samo dvadesetak godina, budući da, kao što smo ranije pomenuli, širom sveta, ponovo na scenu stupaju ličnosti koje naliče značajnim državicima iz prošlosti. Možda se može očekivati da se, posebno u Evropi, ponovo probudi duh Šarla de Gola³³ koji će uvideti da politika ponovo, kao i u vreme evropske države blagostanja, mora da preuzme primat nad ekonomijom, jer je jedino tako moguće pacifikovati protivrečnosti koje muče naš kontinent, kako on ne bi pao u neizvesnost.

No, budućnost je teško potpuno pouzdano predvideti, a to nije ni zadatak ozbiljnih naučnih analiza. Zadatak ozbiljnih naučnih analiza je tek da opišu procese koji su u toku, te je upravo te procese pokušao da opiše rad koji privodimo kraju. Aktuelne globalne procese smo u radu za nama pokušali da opišemo zadovoljavajući dva kriterijuma za koja smo na početku rada rekli da mora da ih zadovolji svaka ozbiljna naučna analiza, a to su *realističnost* i *kreativnost*. Rukovođeni tim parametrima došli smo do zaključka da, s onu stranu svih proklamacija o liberalnom „kraju istorije“ i početku mirnog „liberalnog“ 21. veka, još uvek živimo „produženi 20. vek“, odnosno njegovu poslednju etapu u kojoj se trenutno bore dve globalne elite, liberalna i konzervativna, nakon čega će se verovatno, kada odnos snaga na terenu, odnosno različitim terenima, bude jasan, pristupiti novim globalnim sporazumima i aranžmanima ne bi li se stvorio stabilan međunarodni poredak za 21. vek, čime će konačno „politički“ početi novi vek i novi milenijum u punom smislu tih reči.

Nakon svega, opet ćemo imati isti mir i nemir istorije, kao što smo ih imali oduvek. Naprosto, u vremenu pred nama ćemo opet imati, kao i toliko puta ranije u istoriji čovečanstva, prevođenje trenutnog nemira istorije u neki održivi međunarodni mir, bez iluzije da će on trajati večno, u nekom „novom“ konzervativnom „kraju istorije“, koji bi zamenio onaj „liberalni“. Jer dijalektička igra se nastavlja unedogled, a na pametnim nacijama i narodima je, pogotovo ako su mali i ograničenog kapaciteta u odnosu na svetske sile, da učine sve da ne budu njene kolateralne žrtve.

LITERATURA

1. Cvetićanin, Neven, *Epoha s one strane levice i desnice*, Službeni Glasnik-Institut društvenih nauka, Beograd, 2008.

³¹ N. Cvetićanin, *Epoha s one strane levice i desnice*, Službeni Glasnik-Institut društvenih nauka, Beograd, 2008, N. Cvetićanin, *Politička mehanika i veština državištva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, 2016,

N. Cvetićanin, *Državištvo modernog doba*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, 2016.

³² K. Majnhajm, *Ideologija i utopija*, Beograd, 1968, str. 90.

³³ O državištvu Šarla De Gola kao vrhuncu modernog evropskog državištva u N. Cvetićanin, *Državištvo modernog doba*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, 2016, str. 276-338.

2. Cvetičanin, Neven, "Šezdesetosmaši, novi društveni pokreti i potiranje klasične podele na levicu i desnicu u postmodernom dobu", *Nacionalni interes*, br. 2/2011, str. 243-260.
3. Cvetičanin, Neven, „Uspion kineskoga zmaja“ u *Balkan i Eu*, zbornik radova, IDN-Centar za ekonomska istraživanja, Beograd, 2011, str. 89-102.
4. Cvetičanin, Neven, „Politička mehanika i njena dijalektika – u susret jednoj novoj teoriji politike“, *Theoria*, godište LVII, no 1, str. 63-85.
5. Cvetičanin, Neven, *Politička mehanika i veština državištva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd, 2016.
6. Cvetičanin, Neven, *Državištvo modernog doba*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd, 2016.
7. Fukujama, Frensis, *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica, 1997.
8. Goldberg, Jeffrey, "World Chaos and World Order: Conversations with Henry Kissinger", *The Atlantic* (magazine), Online Edition, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/11/kissinger-order-and-chaos/506876/>
9. Hobsbaum, Erik, *Doba ekstrema*, Dereta, Beograd, 2004.
10. Kissinger, Henry, „Obnovljeni svet: Metternich, Kastlereagh i problemi mira 1812-1822“, Matica Hrvatska, Zagreb, 1976.
11. Majnhajm, Karl, *Ideologija i utopija*, Beograd, 1968.
12. Makijaveli, Nikolo, *Vladalac*, Rad, Beograd, 1999.
13. Noer, Thomas J, *Henry Kissinger's Philosophy of History*, Online Edition https://isistatic.org/journal-archive/ma/19_02/noer.pdf
14. Stendal, *Crveno i crno*, Narodna knjiga, Beograd, 1960.
15. Sung Cu, *Umeće ratovanja*, Mono i Manjana, Beograd, 2009.
16. Timmins, Nicholas, *The Five Giants, A Biography of the Welfare State*, Harper Collins Publishers, London, 1995.
17. Wallerstein, Immanuel, *Geopolitics and Geoculture, Essays on the changing world-system*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.